

MAGYARORSZÁG ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ A SAJTÓ TÜKRÉBEN

(Egy tartalomelemzéses vizsgálat eredményei)

Magyarország számára az Európai Unióhoz való csatlakozás óriási történelmi lehetőséget, egyúttal hatalmas kihívást és erőpróbát jelent. A csatlakozás sikere nem kis részt azon múlik, hogy az ország polgárai egyénként és közösségként felismerik- és átérzik-e az Európai Unióba való bekerülés jelentőségét, azonosulnak-e az EU intézményrendszerével és célkitűzéseivel, a jobb jövő reményében elfogadják-e, hogy a csatlakozás megvalósulásáért áldozatokkal is járó erőfeszítéseket kell tenniük, tudomásul veszik-e, hogy az integráció nemcsak előnyökkel jár, hanem fokozott követelményeket is támaszt, és átmenetileg növekvő terheket is hozhat. A lakosság érzelmi és intellektuális felkészítésében, a pozitív állampolgári attitűd kialakításában, a vállalkozókedv erősítésében igen fontos szerep jut a médiának. Nem utolsósorban a sajtóra hárul az a feladat, hogy hiteles és valóságghű információkkal, megbízható és gazdag ismeretanyaggal igyekezzen közelebb hozni az emberekhez az Európai Unió világát és az ország előtt álló feladatokat.

A vizsgálat

2000-ben a Külügyminisztérium megbízása nyomán a Grey Budapest Reklámügynökség, a GFK Hungária Piackutató Intézet és a CEU között kutatási együttműködés jött létre az EU-csatlakozás magyarországi kommunikációs stratégiájának kidolgozására. Ehhez a munkához kapcsolódva a GFK megbízásából tartalomelemzést végeztünk a hazai sajtóstruktúrában meghatározó helyet elfoglaló országos és lokális lapoknak az Európai Unióval és a magyar csatlakozással kapcsolatos közlésein. A kutatás figyelmének középpontjában az a kérdés állt, hogy miképpen járul hozzá az országos és a regionális sajtó az EU-val kapcsolatos ismeretek terjesztéséhez és ezzel egy olyan reális EU-kép kialakulásához, amely elősegíti, hogy az állampolgárok átérizzék a csatlakozás jelentőségét, átlássák a szükségességét az ország hosszú távú fejlődése szempontjából, felmérjék az Európai Közösséghez való tartozás sokféle előnyét, de tisztában legyenek azzal is, hogy ezeknek az előnyöknek megvan a maguk ára.

A vizsgálat egyfelől a klasszikus kvantitatív (statisztikai) tartalomelemzés (*content analysis*) módszerével dolgozott, azaz a kutatás szempontjából releváns fogalmak, témák, állítások, szimbólumok előfordulási és együtt-előfordulási gyakoriságával jellemezte a sajtószövegek tartalmát, másfelől a modern nyelvészetből, a szövegelméletből, a diszkurzus- és argumentációelemzésből, valamint a szemiotikából és a szociálpszichológiából táplálkozó kvalitatív szövegelemzést alkalmazott, amely az újságcikkek legfontosabb explicit és implicit üzeneteit, az ezek mögött meghúzódó előfeltevéseket, a jellegzetes érvelési módokat, valamint a szövegek által felkínált következtetéseket és sugallatokat vette számba.

Az elemzés az Európai Unió által kiemelten kezelt regionalitás elvének megfelelően a magyarországi régiók egy-egy lokális sajtótermékére, valamint két mértékadó országos napilapra és két jellegzetes irányultságú hetilapra terjedt ki. (Az elemzett lapok listája a *Mellékletben* olvasható. Mire a tartalomelemzés elkezdődött, a lapokat a többi résztvevő, illetve a Külügyminisztérium már kiválasztotta és megrendelte, így a minta összetételébe jelen sorok szerzőjének nem volt beleszólása. A két hetilappal – 168 óra és Magyar Fórum – kapcsolatos megfigyelések ebben a dolgozatban terjedelmi okok miatt nem szerepelnek.)

A vizsgálat a 2000. április 1. és szeptember 30. közötti időszakot fogta át. Az elemzés mintáját a fenti sajtótermékeknek a szóban forgó fél éves időszakban megjelent összes olyan közlése képezte, amely érdemi, azaz a pusztán említésen túlmenő, legalább egy mondatnyi állítással egyenértékű információt tartalmazott az Európai Unióról vagy valamilyen, az EU-hoz kötődő témaköréről.

Az Európai Unióra és Magyarország csatlakozására fordított figyelem a sajtóban

A két országos és a hat megyei napilapban, valamint a két hetilapban négy hónap alatt összesen 2227 olyan közlemény jelent meg, amely terjedelmének egy részében vagy egészében valamilyen, az Európai Unióval kapcsolatos témával foglalkozott. A Magyar Nemzet, a Kisalföld, az Észak-Magyarország és a Petőfi Népe a Külügyminisztérium által támogatott, havonta egyszer megjelenő EU-mellékletet is közölt. (A Magyar Nemzet augusztusban és szeptemberben nemcsak egy-egy, hanem több alkalommal is kiegészült uniós melléklettel.)

A mennyiség tekintetében jelentős különbségek mutatkoztak a laptípusok, de az azonos típusokon belül az egyes lapok között is (*1. táblázat*). Az országos napilapok egy számára átlagosan majdnem háromszor annyi EU-val kapcsolatos közlemény esett (számonként 3,29 cikk), mint a megyei napilapok esetében (számonként 1,26 cikk), vagyis az országos napilapok egészében véve jóval több írást szenteltek az uniós tárgyköröknek, mint a megyeiek. (Terjedelmi okok miatt sem itt, sem a későbbiekben nem áll módunkban érdemben foglalkozni az egyes lapok, laptípusok, illetve régiók közötti különbségekkel.)

1. táblázat

A részben vagy teljes egészében az Európai Unióval kapcsolatos témával foglalkozó írások mennyisége a vizsgált lapokban (abszolút számok)

Népszabadság	Magyar Nemzet	Kisalföld	24 óra	Somogyi Hírlap	Észak-Magyarország	Hajdú-Bihari Napló	Petőfi Népe	168 óra	Magyar Fórum	Összesen
463	523	192	225	219	136	179	181	62	47	2227

Az Európai Unióval kapcsolatos sajtóanyag túlnyomó részét, 95 százalékát tényközlések – aktuális eseményeket bemutató hírek és az aktualitásokhoz csak lazán kötődő általános ismeretek – tették ki (*2. táblázat*). Összességében a vizsgált cikkeknek csupán 4 százaléka volt olyan írás (kommentár, vezércikk, glossza, olvasói levél stb.), amelyet meghatározó módon véleményközlésnek, azaz egy álláspont

vagy nézet kifejtésének, illetve más álláspontok vagy nézetek kritikájának szántak. (Mivel a mindennapi tájékoztatásban sokszor éppen az minősül hírnek, hogy valaki – például egy politikus vagy szakértő – valamilyen ügyben kinyilvánítja a véleményét, a tényközlés jellegű írásokban is gyakran találkoztunk véleményekkel, mégpedig a bennük szereplő személyektől származó idézeteknek vagy megnyilatkozásaik tömörített összefoglalásának formájában. A véleménynyilvánítás tényének leírása azonban a szóban forgó híradásokat természetesen nem teszi *par excellence* véleményközléssé. Ezért elemzésünkben csak azokat az írásokat tekintettük véleményközléseknek, amelyekben szerzőik saját véleményüknek adtak hangot.)

2. táblázat

Tényközlések és véleményközlések az EU-t érintő sajtóanyagban (százalék)

	Népszabadság	Magyar Nemzet	Kisalföld	24 óra	Somogyi Hírlap	Észak-Magyarország	Hajdú-Bihari Napló	Petőfi Népe	Összesen
Meghatározóan tényközlő írás	91	92	94	98	98	98	98	97	95
Meghatározóan véleményközlő írás	9	8	6	2	2	2	2	2	5
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	463	523	192	225	219	136	179	181	2118

Az Európai Unióval kapcsolatos tényközléseken belül az összes lapban a napi aktuális híryanag dominált, és összességében a vizsgált cikkeknek alig több mint egytizedét tették ki az olyan írások, amelyek nem vagy nemcsak az éppen aktuális eseményekről, történesekről számoltak be, hanem az EU-ra vonatkozó általános ismereteket, adatokat, összefüggéseket, háttér-információkat, elemzéseket közöltek (3. táblázat). Természetesen alkalmanként egy-egy hírközlés is utalhat általánosabb összefüggésekre, és tartalmazhat adatokat vagy egyéb háttér-információkat, elemzésünk azonban csakis azokat az írásokat sorolta az ismeretközlő típusba, amelyek meghatározó módon, azaz terjedelmük túlnyomó részében nem a napi aktualitásokról informáltak, hanem azoknak a háttérét, a mögöttük meghúzódó összefüggéseket igyekeztek megvilágítani.

3. táblázat

Napi aktuális híryanag és általános ismeretek, háttér-információk az EU-t érintő sajtóanyagban (százalék)

	Népszabadság	Magyar Nemzet	Kisalföld	24 óra	Somogyi Hírlap	Észak-Magyarország	Hajdú-Bihari Napló	Petőfi Népe	Összesen
Napi aktuális híryanag	90	88	84	93	92	74	92	85	89
Általános ismeretek, adatok, háttér-információk, összefüggések	10	12	16	7	8	26	8	15	11
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
A meghatározóan tény-információkat tartalmazó összes közlés. N=	422	482	181	221	215	133	175	176	2005

A tematika általános szerkezete

Az Európai Uniót érintő sajtóanyag figyelmének középpontjában egyfelől a bővítés ügye és ezzel szoros összefüggésben a csatlakozásra váró országoknak az unióhoz közelítő lépései, másfelől az EU-integrációt megvalósító struktúrák és szabályok, az uniós intézmények és működésük, valamint a tagországok kapcsolatai álltak (4. táblázat).

4. táblázat

Az Európai Uniót érintő sajtóanyag tematikus csoportjai (százalék)*

	Nép- sza- badság	Magyar Nemzet	Kis- alföld	24 óra	Somogyi Hírlap	Észak- Magyar- ország	Hajdú- Bihari Napló	Petőfi Népe	Ösz- szesen
Az EU célkitűzései, értékei, filozófiája, jelentősége	4	5	3	4	5	3	3	4	89
Az EU története	2	2	4	2	2	3	1	2	2
Az EU felépítése, a szabályozás és a döntéshozatal intézményei, a tagok viszonya ezekhez és egymáshoz	33	35	27	29	28	26	30	29	32
Az integráció eddig megvalósult vagy megvalósulóban lévő struktúrái és szabályai	36	36	36	32	31	30	29	36	35
Kapcsolatok az EU és az EU-n kívüli országok között	36	37	36	30	31	31	30	30	35
Az EU bővítésének folyamata	44	45	40	42	42	40	40	44	44
Az EU előtt álló egyéb feladatok	14	13	8	10	10	7	6	11	12
N	463	523	192	225	219	136	179	181	2118

* Az összeg nem egyenlő 100 százalékkal, mivel ugyanaz a közlés több témát is érintethet.

A leggyakrabban érintett témakör az EU bővítési folyamata volt (beleértve természetesen a magyar csatlakozási tárgyalásokat is): összességében a cikkeknek több mint a kétötöde foglalkozott vele rövidebben-hosszabban. Valamelyest gyengébb, de mindenképpen jelentős mértékű sajtófigyelmet vont magára a következő három. lényegében azonos gyakorisággal tárgyalt témacsoport:

- kapcsolatok és közeledések az EU és az EU-n kívüli országok között (elsősorban azok a szövegek, illetve szövegrészek sorolódtak ide, amelyek a csatlakozásra váró országoknak, köztük természetesen Magyarországnak, az EU-hoz és egyes országaihoz fűződő diplomáciai, kereskedelmi és egyéb kapcsolatait, tárgyalásait érintették, továbbá amelyek EU-normák átvételével, különböző területeken a (jog)szabályok harmonizálásával és a közeledés hasonló kérdéseivel foglalkoztak, de itt vettük számba azokat a cikkeket is, amelyek az EU-nak

más országokhoz, például Kínához, az Amerikai Egyesült Államokhoz, Oroszországhoz stb. való viszonyát vizsgálták);

- az EU felépítése, szabályozó és döntéshozó intézményei és mechanizmusai, az EU-tagországok egymáshoz, az unió egészéhez és a közös intézményekhez való viszonya (ebben a kategóriában azonosítottuk egyebek között azokat a tartalmakat, amelyek a brüsszeli hivatalok tevékenységével, az EU-országok csúcstalálkozóival, a tagországok véleménykülönbségeivel és ellentéteivel, például az új osztrák kormány körüli bonyodalmakkal foglalkoztak);
- az integráció eddig megvalósult vagy megvalósulóban lévő struktúrai és szabályai (különös tekintettel olyan fejleményekre, mint az euró bevezetése, a schengeni határellenőrzési rendszer kiépítése, egységes szabványok kialakítása, jogharmonizáció, kötelező export-import kvóták stb.).

A bővítésen túl az EU előtt álló egyéb tennivalókról, mindenekelőtt az intézményi-szervezeti reformokról és a biztonságpolitikai tervekről már lényegesen kevesebb cikkben, az anyag egészének csupán egytizedében esett szó, és ennél is kisebb sajtófigyelem irányult az EU általános elveire, célkitűzéseire, értékeire és a közösség történetére, fejlődésének egyes állomásaira. A tematika egészen végigtekintve megállapíthatjuk, hogy az Európai Unióval kapcsolatos sajtóanyagban a kulturális vonatkozások, az európaiság jelentése a tagországok polgárai számára, az integráció gazdaságon túli célkitűzései, a közösség alapelvei és értékmotívumai meglehetősen háttérbe szorulnak a diplomáciai-külsókapcsolati és a gazdasági, valamint az intézményi-szervezeti és szabályozási kérdések mögött.

A vizsgált források Európai Unióval kapcsolatos cikkeinek közel a kétharmadát olyan írások alkották, amelyeknek volt valamilyen explicit magyar vonatkozásuk (5. táblázat).

5. táblázat

Magyar vonatkozású és magyar vonatkozás nélküli írások az EU-t érintő sajtóanyagban (százalék)

	Népszabadság	Magyar Nemzet	Kisalföld	24 óra	Somogyi Hírlap	Észak-Magyarország	Hajdú-Bihari Napló	Petőfi Népe	Összesen
Van magyar vonatkozása	66	70	78	64	66	78	70	67	68
Nincs magyar vonatkozása	34	30	22	36	34	22	30	33	32
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	463	523	192	225	219	136	179	181	2118

A két országos napilap között a magyar és a nem magyar vonatkozású anyag arányában nem volt különbség (lényegében mindkét újságban ugyanazok az események és ügyek dolgozódtak fel, legfőljebb eltérő megvilágításban). A lokális források többsége viszont – a visszafogottabb külpolitikai és a fokozottabb helyi érdeklődés kifejeződéseként – az országos lapokhoz képest kisebb teret szentelt a magyar vonatkozás nélküli témaköröknek.

Terjedelmi okok miatt a magyar vonatkozások nélküli anyag jellegzetességeit ebben a tanulmányban nem áll módunkban részletesen bemutatni. Annyit azonban mindenképpen szükségesnek tartunk elmondani, az írárok ezen csoportjának gyakorlatilag a fele rövidebben vagy hosszabban az integráció bővítési folyamatának aktuális fejleményeit és összefüggéseit tárgyalta (6. táblázat).

6. táblázat

Az EU-t magyar vonatkozások nélkül érintő írárok témái (százalék)*

Az EU története	2
Az unió általános elvei, célkitűzései, értékei	4
Az EU belső világa	30
A tagországok és az uniós intézmények egymás közötti kapcsolatai	30
Az EU bővítésének folyamata	49
Az EU intézményi-szervezeti reformja	16
Az EU biztonság-politikája	3
Az unió külső kapcsolatai	5
Az összes ilyen írás. N =	679

* Az összeg nem egyenlő 100 százalékkal, mivel ugyanaz a közlés több témát és érinthetett.

A magyar vonatkozású uniós sajtóanyagnak közel a kétharmada közelebből vagy távolabbról a csatlakozás ügyével volt összefüggésben. Legalább futólag még azoknak az írároknek a jelentős részében is említés történt a csatlakozásról, amelyeknek a fő témáját valamilyen más uniós tárgykör képezte (7. táblázat).

7. táblázat

A magyar vonatkozású EU tárgyú írárok témái (százalék)*

Osszevetések az uniós és a magyar viszonyok között	12
Az EU és Magyarország közötti közeledés eddigi eredményei (kereskedelem, megállapodások stb.)	13
Diplomáciai kapcsolatok az EU és Magyarország között	22
A csatlakozás jelentősége Magyarországra számára	6
A csatlakozás várható hatásai Magyarországon	18
A magyar csatlakozási stratégia	8
Magyarország uniós felkészültsége	13
A csatlakozási folyamat üteme és a kapcsolódó viták	37
A magyar csatlakozási tárgyalások (derogációk, kvóták problematikus fejezetek)	26
EU-támogatások Magyarországnak a közeledés elősegítésére	12
Helyi magyar kezdeményezések az EU-hoz való közeledésben	10
A magyar vonatkozású összes közlés, N =	1439

* Az összeg nem egyenlő 100 százalékkal, mivel ugyanaz a közlés több témát is érinthetett.

A továbbiakban először közelebből is bemutatjuk három olyan tematikus csoport (a csatlakozás várható hatásai, Magyarország uniós felkészültsége, csatlakozási tárgyalások) írásainak a tartalmi jellegzetességeit, amelyeknek nyilvánvaló szociológiai vonatkozásai is vannak, majd – a részletek kényszerű mellőzésével – röviden kitekintünk néhány olyan sajátosságra, amely erősen rányomta bélyegét a magyar csatlakozás kérdéseivel kapcsolatos sajtóanyagra.

A csatlakozás várható hatásai Magyarországon

A csatlakozás várható hatásait 259 közlés érintette, és ezeknek túlnyomó többsége, 84 százaléka – bár gyakran esett bennük szó nehézségekről és hátrányokról is – végkicsengésében semleges volt, illetve inkább kedvező változásokat jelzett. Például: „Egy kis ország számára az európai uniós csatlakozás kapcsán az előnyök oldalára billen a mérleg a várható hátrányokkal szemben... Az EU nem paradicsom, de óriási lehetőségeket kínál azoknak a cégeknek, amelyek elég felkészültek arra, hogy a nemzetközi piachoz csatlakozzanak...” (*Észak-Magyarország*, május 24.); „Magyarország mezőgazdasági termelése tíz év múlva olyannyira megváltozik, hogy teljesen más lesz az ország képe... Az EU agrárgazdasága elsősorban a világversenyhez való jobb alkalmazkodás irányába fog elmozdulni. Magyarország tehát a világpiacokért folyó nagy csatába fog beszállni, s olyan helyzetbe csöppen bele, mint amikor egy erősen mozgó célpontot kell eltalálni.” (*Magyar Nemzet*, június 14.); „Az uniós csatlakozás egy olyan játszma, amelyből előbb vagy utóbb mindenki nyertesen kerül ki... Magyarország valamennyi régiója nyertese lesz az uniós csatlakozásnak. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a fejlettebb régiók valószínűleg gyorsabban ki tudják majd aknázni a csatlakozásból eredő gazdasági lehetőségeket, mint a kevésbé fejlett régiók.” (*Hajdú-Bihari Napló*, június 30.); „Vannak, akik elsősorban a jelentős költségvetési transzferekre hivatkoznak... Mások elsősorban az EU-tagság gazdaságpolitikai fegyelmező erejében látják a legnagyobb előnyt. Megint mások..., elismerve az előzőek fontosságát, a világ legnagyobb piacához, az egységes belső piachoz való csatlakozás, a belőle adódó alkalmazkodási kényszer előnyeire, valamint a működőtőke várható jelentős beáramlására helyezik a hangsúlyt. A makrogazdasági előnyök olyan hatalmasak, hogy a mielőbbi csatlakozásnál nem határozható meg fontosabb cél... A minél előbbi tagság előnyös az állampolgárok összességének...” (*Népszabadság*, július 6.); „Az uniós tagországok közössége megsokszorozza az egyes tagállamok lehetőségeit.” (*Hajdú-Bihari Napló*, szeptember 20.); stb. Jó néhány pozitív kicsengésű írás nem országos vagy makroszinten, hanem egészen konkrét lokális (regionális) vagy ágazati vonatkozásokban vizsgálta a várható fejleményeket. Például: „A csatlakozás közeledtével egyre többet hallani arról, hogy Sopron, azon belül is a város nyugati kapuja látványos fejlődés előtt áll.” (*Kisalföld*, április 8.); „[Az uniós csatlakozás után] sem kell féltetni a kunsági könnyű borokat a versenytől. A hasonló kaliberű nyugati termékekkel szemben talpon tudnak maradni a versenyben.” (*Petőfi Népe*, április 27.); „Mennyiben fog változni az erdészek munkája, ha belépünk az EU-ba? ...Az EU-országokban átlagosan 30 százalékos az erdők aránya. Amennyiben az EU megfelelő anyagi háttérrel biztosít, a jelenlegihez képest megduplázódik nálunk az erdősültség... Az erdészek számára ez jó hír, hiszen ha van munka, szükség lesz szakemberre, s újra felértékelődik az erdész szakma.” (*Magyar Nemzet*, június 5.); „Magyarországnak nem kell komolyabb problémákkal szembenéznie a halászat terén az uniós csatlakozás miatt. Azt követően azonban olyan egységes piaci szabályozással találjuk magunkat szemben, amely nehézségeket jelenthet a halfeldolgozás területén... [Azonban] a magyar halászati termékek kétségtől való választékbővítési célokat szolgálhatnak az unió piacán. Értékesítési lehetőségeink kedvezőbbek lesznek a jelenleginél.” (*Magyar Nemzet*, július 22.); stb.

Az Európai Unió vonzó oldalainak kidomborításához hozzájárultak a Magyarországra látogató nyugat-európai politikusok biztató nyilatkozatai is. Például Mary McAleese, az Ír Köztársaság elnöke a következőképpen festette le a hazájában végbement változásokat: „...Az elmúlt tíz évben bekövetkezett ír gazdasági növekedéshez az uniós tagság teremtette meg a feltételeket. ...A három és fél milliós ország az évtizedekkel ezelőtti posztgyarmati árnyékból kilépve napjainkra a világ vezető szofverfejlesztőjévé vált... Az uniós tagságból egyenjogúság és magabiztosság következik...” (*Népszabadság*, április 4. és sok más forrás is).

Azok az írárok, amelyek a csatlakozás várható hatásai között kedvezőtlen változásokat (is) említettek, rendszerint az árak emelkedését és az agrárágazat pozícióromlását jelezték előre. Például: „Az EU-csatlakozás drágítja a cigarettát és a szeszt.... Néhány terméket – például a cigarettát, az import szeszes italokat – terhelő jövedéki adó mértéke elmarad az uniós gyakorlattól, így ezeket emelni kell...” (*Népszabadság*, április 12.); „...A csatlakozás után másfél-kétszeresére emelkedhet a vágómarha ára, mert megszűnik az EU-ból – és az EU magas védővámjai miatt a harmadik országokból is – az olcsó import.” (*Magyar Nemzet*, május 8.); „[A közlekedésben] az uniós csatlakozás után minden bizonnyal lesz valamekkora jegyáremelkedés... Minden bizonnyal változni fog a tömeg- és magánközlekedés aránya, az előbbi rovására.” (*Petőfi Népe*, május 29.); „A kisüzemek kiadását növeli a közelgő EU-csatlakozás miatt halaszthatatlan minőségbiztosítási rendszer kiépítése...” (*Somogyi Hírlap*, szeptember 23.); stb. Vagy: „[Ha a csatlakozással] a nyers piacot minden védelem nélkül ráengedjük a mezőgazdaságra, a termelők érdekei biztosan sérülnek, pedig a mezőgazdaság védelme az egész társadalom érdeke...” (*Kisalföld*, április 5.); „A nagykunsági gazdálkodók attól tartanak, hogy a hazai rizstermelés végét jelentheti, ha az Európai Unió évente a korábbi rizsmennyiség háromszorosát exportálhatja majd vámmentesen Magyarországra...” (*Magyar Nemzet*, május 25.); „A magyar termelők és feldolgozók a hazai termékek versenyképtelenségétől, belső piaci zavaroktól, az árak esetleges letörésétől tartanak. Nem alaptalanul...” (*Népszabadság*, július 14.); stb.

Bár a csatlakozás várható hatásait érintő 259 közlésnek több mint a fele utalt ilyen és hasonló hátrányokra, e 259 közlésnek mindössze 15 százaléka, szám szerint 39 írás vezette az olvasókat olyasféle pesszimista végkövetkeztetés felé, hogy „a csatlakozás sem lehet csodaszer” (*Hajdú-Bihari Napló*, augusztus 21.), és igen széles körben kedvezőtlen gazdasági-társadalmi következményekkel járhat. A kép teljességéhez azonban hozzátartozik, hogy a sötétebb kilátásokat festő írárok egy része hangsúlyozottan nem a csatlakozástól való elijesztést tekintette céljának, hanem azt, hogy felhívja a figyelmet a jobb, hatékonyabb, az uniós követelményeket kielégítő csatlakozási felkészülés szükségességére. Például: „[A csatlakozás következtében] lehet, hogy a tenyésztők jelentős része tönkremegy, elveszíti egzisztenciájának alapját... Az EU-ban ismeretlen az őstermelő kategóriája. Bizonyos állatlétszám alatt a termelőket számba sem lehet venni, nemhogy számukra támogatást folyósítani. Akkor sem jár termelési támogatás, ha az adott termék termelésére használt földterület nem ér el egy bizonyos minimumot (ami jóval a magyarországi üzemmérték felett van). A példák szaporíthatók – vég nélkül. Számos iparágban nagyon hasonló a helyzet... Az EU műszaki előírásainak teljesítésére képtelen szereplők ugyanúgy kiszorulnak a piacról, mint a mezőgazdasági őstermelők... Nem volna szerencsés a

tagság elnyerése után rádöbbsenni arra, hogy számos területen vagy derogációt kellett volna elérni, vagy időben fölkeltsíteni a lakosságot, a termelőket arra, ami az EU-tagságból következik. És itt az igazi gond. Nem látjuk azt az átfogó programot, amely magukat a gazdálkodókat, az egyéni és társas vállalkozásokat készítené fel az uniós csatlakozásra.” (*Népszabadság*, július 6.) Vagy: „Bánk Attila szerint az uniós csatlakozás nem mentes a megrázkódtatásoktól. Amennyiben hazánk a mezőgazdaság terén nem készül fel kellőképpen az európai uniós csatlakozásra, s nem sikerül a szerkezetátalakítás kedvezőtlen hatásait ellensúlyozni, az egészségtelen társadalomfejlődéshez vezethet.” (*Hajdú-Bihari Napló*, szeptember 14.)

Magyarország uniós felkészültsége

A vizsgált sajtótermékekben mindvégig dominált az a nézet, hogy Magyarország már jelentős előrehaladást ért el az EU-tagsághoz vezető úton, és hamarosan a legteljesebb mértékben érett lesz a csatlakozásra. Íme néhány a gyakran a teljes sajtopalettán végigfutó elismerő uniós véleményekből: „Az Európai Unió gazdasági és szociális bizottsága... nagyra értékeli az EU-csatlakozás érdekében tett erőfeszítéseket, mivel Magyarország ezeknek igen előrehaladott stádiumát érte el.” (*Népszabadság*, április 8.); „[Lionel Jospin francia kormányfő:] Magyarország... igen jó felkészültségről tanúskodó Európai Unió-tagjelölt.” (*Népszabadság*, május 3.); „Dicsérik uniós felkészültségünket. Magyarország kiemelkedő teljesítményt nyújtott az európai uniós tagságának elnyerése érdekében tett felkészülésében – jelentette ki Aarten holland külügyminiszter...” (24 óra, május 8.); „[Wim Kok holland miniszterelnök:] Meggyőződésünk, hogy az elért eredmények alapján Magyarország az elsők között csatlakozhat az EU-hoz.” (*Népszabadság*, május 15.); „Magyarország már a legtöbb területen felkészült a csatlakozásra – jelentette ki Luis Quiero portugál Európa parlamenti képviselő...” (*Magyar Nemzet*, június 6.); „A német pénzügyminiszter elégedett a magyar EU-felkészüléssel.” (*Népszabadság*, augusztus 15.); stb.

A dicséretetek között azonban, ha csak elvétve is, de elmarasztaló, kritikai hangok is hallatszottak, mégpedig gyakran bizonyos belpolitikai konfliktusok kapcsán. Például az Európai Unió gazdasági és szociális bizottsága Magyarországgal foglalkozó dokumentumából a *Népszabadság* egyebek mellett a következőket idézte: „A bizottság ismételten leszögezi, hogy egy ország – jelen esetben Magyarország – integrálásának folyamata az EU-ba közös feladat, amely az adott ország társadalmának minden rétegét érinti. Ez okból a bizottságnak hangot kell adnia a magyar kormány és az ország legnagyobb szociális és munkavállalói szervezetei közti nyílt társadalmi párbeszéd hiánya felett érzett aggodalmának.” (április 8.) Szintén a *Népszabadságban* lehetett olvasni a washingtoni PlanEcon intézet egyik jelentéséről: „Az elemző szerint a magyar elit viselkedése messze elmarad a gazdaság teljesítményétől. Első helyen azt említi, ahogy az Orbán-kormány az államilag ellenőrzött médiát kezeli. Szerinte az ellenzék is hajlamos arra, hogy konfrontációt keltsen. ...Hosszú távon ezek az ügyek nem veszélyeztetik az európai csatlakozást, ám felvetik: a budapesti vezető réteg képes-e, akarja-e teljesíteni az európai politikai normákat?” (április 11.).

Időnként a megyei lapok is idéztek külföldi eredetű kritikai megállapításokat, többségükben olyanokat, amelyeknek tárgya – és nyilván ez váltotta ki a lokális

sajtó érdeklődését – a területfejlesztés és a regionális politika volt. Például: „Brüsszeli bíráló Budapestnek. Aggasztóan erősíti a központosító politikát a területfejlesztésben a budapesti kormányzat – jelentette ki Hans Beck, a magyarországi régiók brüsszeli képviselőjének vezetője...” (24 óra, szeptember 1.) Vagy: „Az unió bírálja a Széchenyi-tervet. Hans Beck a magyarországi régiók brüsszeli képviselőjének vezetője keményen bírálja a magyar kormány regionális politikáját... A brüsszeli vezető szerint a Széchenyi-terv centralizációs törekvéseket tükröz, és a régiók működéséhez nem teremti meg sem az anyagi, sem a személyi feltételeket.” (Petőfi Népe, szeptember 5.) Néhány alkalommal arról is szó esett a vidéki sajtóban, hogy a cigányság magyarországi helyzete is kritikai észrevételeket váltott ki a külföldi megfigyelőkben. Például: „Magyarországról szóló éves jelentésében az Európai Unió foglalkozott a nemzetiségi és kisebbségi politika helyzetével is. A brüsszeli tanulmány szerint a cigányság továbbra is széles körű előítéletektől és diszkriminációtól szenved a mindennapi életben. Az oktatáshoz való hozzájutás, a foglalkoztatás, a közintézmények és a közszolgáltatás területén szembesülnek diszkriminációval. Egészségi állapotuk és a lakáshelyzetük a társadalom más tagjainál rosszabb... Az intézkedések ellenére a cigányság helyzete továbbra is nagyon bonyolult. Figyelmet kell szentelni a népesség nagy részében meglévő előítélet felszámolására..., a cigányság emberi jogainak tiszteletben tartására.” (Somogyi Hírlap, augusztus 12.)

A magyar csatlakozási tárgyalások

Bár Martonyi János külügyminisztertől – ha nem is gyakran, és nem is mindegyik forrásban – olyan pozitív kicsengésű értékelések jelentek meg a sajtóban, mint például „a tárgyalások folyamatának üteme eddig megfelel az elvárásoknak...” (Magyar Nemzet, június 22.), a vizsgált anyag április és augusztus közötti részéből arra lehetett következtetni, hogy a magyar félnek elégedettségre nincs különösebb oka: a tárgyalások vontatottan haladnak, a problematikusabb fejezetekben kevés az előrelépés vagy egyáltalán nincs is, az EU részéről nem ritkák a visszautasítások az előterjesztett igényekkel szemben, és számos ügyben még csak válasz sem érkezett a magyar kérdésekre. Például: „A tagjelöltek... nehezményezik, hogy az EU megkerüli az olyan kemény kérdéseket, amilyen a mezőgazdasági támogatás, a munkaerő-vándorlás és a regionális segély. Az EU nem siet anyagiokról beszélni. A tavalyi berlini csúcson egyeztetett mezőgazdasági reformprogramban nincs szó pénzről az új tagok számára, és az Unió nem is akar beszélni erről a kényes kérdéstről – amíg nem muszáj.” (24 óra, április 4.); „A felvételi tárgyalások harminc témaköréből eddig csak huszonötbe kezdtek bele az első csoportos országok. A legkevesebb fejezetet, összesen tizen Magyarország és Lengyelország zárta le eddig...” (Népszabadság, április 15.); „...Az EU a kelet-európaiakkal folytatott csatlakozási tárgyalások mezőgazdasági részére készített válaszpozíciójában a tagjelöltek számos kérését nem találta megalapozottnak, különös tekintettel a kvóta- és a támogatási rendszerre.” (Észak-Magyarország, április 22.); „Az EU-tagállamok közös álláspontja... indokolatlanul magasnak tartja, így elutasítja a Magyarország által igényelt marha- és tejkvótákat.” (Népszabadság, május 17.); „Egyre nő a kockázata annak, hogy a csatlakozási tárgyalások késedelmet szenvednek... – mondta Juhász Endre EU-

nagykövet... Másodszor nem kaptunk érdemi választ, és ez felveti a kérdést, hogy a tárgyalások megfelelő ütemben haladnak-e...” (*Népszabadság*, május 27.); stb.

Szeptemberben viszont a korábbi kissé borúlátó és némi elégedetlenségről tanúsodó észrevételekkel szemben olyan információk jelentek meg az újságokban, amelyek pozitív fordulatot jeleztek a csatlakozási tárgyalásokon. Például: „Brüsszeli diplomáták ismételten hangoztatják, hogy a tárgyalások minőségileg új, funkciójukat tekintve pedig egyfajta köztes helyzetben vannak: kikerültek az eddigi mennyiségi szakaszból, de még nem léptek közvetlenül át az inkább politikai szintű egyeztetésen alapuló végső, minőségi szakaszba.” (*Magyar Nemzet*, szeptember 4.) Vagy: „A konzultációk azt mutatják, hogy végre elkezdtünk tárgyalni, azaz most már Brüsszel is letesz valamit az asztalra. Általánosságban a bizottság megjelölte ugyanis azokat a területeket, ahol lehetséges és ahol nem lehetséges átmeneti mentességet kérni.” (*Népszabadság*, szeptember 21.) A EU bővítési biztosa is nagyon kedvezően nyilatkozott a tárgyalások menetéről: „Magyarország EU-csatlakozási tárgyalásainak menete igazi sikertörténet, a folyamat kitűnő állapotban van, s nincsenek olyan problémák, amelyek fékezhetnék az előrehaladást – jelentette ki Günter Verheugen...” (24 óra, szeptember 20.)

Ami a csatlakozási tárgyalások konkrét tárgyköreit illeti, mind az országos, mind a megyei lapokban általános egyetértés mutatkozott abban a tekintetben, hogy az agrárágazat képezi az egyik legnehezebb, ugyanakkor Magyarország számára talán a legfontosabb tárgyalási fejezetet: „Nemcsak a magyar kormány, de a termelők is kemény mezőgazdasági tárgyalásokra számíthatnak...” (*Népszabadság*, május 17.) Az összes újság beszámolt arról, hogy „június 14-én megkezdődött az agrártárgyalások második – miniszteri szintű – fordulója, amelynek alapját a sokáig titkosan kezelt, kvóta- és derogációs igényeinket is tartalmazó pozíciós dokumentum képezi... Az érdekek szinte közösek, de még nagyon sok az egyeztetnivaló...” A nehézségeket jelzi, hogy „minden eddigi csatlakozási tárgyalás során az utolsó pillanatig az agrár-tema maradt nyitva.” (*Magyar Nemzet*, július 12.) Mindenesetre a nyár elején már arról tájékoztathattak a híradások, hogy „az Európai Unió közölte mezőgazdasággal kapcsolatos álláspontját”, és „házánk várja az EU érdemi állásfoglalását olyan lényeges kérdésekben, mint a közvetlen kifizetések, a termelés támogatási és korlátozási kvótái.” (24 óra, június 15.)

Az agrárágazattal foglalkozó csatlakozási tárgyalások kapcsán néhány írás nagyon sötét képet festett viszonyainkról, azt állítva, hogy a magyar mezőgazdaság jelenlegi állapotában teljesen alkalmatlan arra, hogy az Európai Unió mezőgazdasági rendszeréhez és követelményeihez illeszkedjen, és az agrártárca képtelen érdemben változtatni a helyzeten. Például: „Az EU-ban ismeretlen az östermelő kategóriája. Bizonyos állatlétszám alatt a termelőket számba sem lehet venni, nemhogy számukra támogatást folyósítani. Akkor sem jár termelési támogatás, ha az adott termék termelésére használt földterület nem ér el egy bizonyos minimumot (ami jóval a magyarországi üzemmérték felett van.)” (*Népszabadság*, július 6./a) Vagy: „Az agrárágazat szereplőinek zömét kitevő kistermelők döntő hányadának esélye sincs arra, hogy árutermelővé válják, és tartósan integrálódják az agrárüzleti szférába. A 700–800 ezer főre becsült agrártermelő sorsa az uniós csatlakozástól függetlenül is megpecsételődni látszik. Mind a mai napig egyetlen, a piacra legcsekélyebb befolyással is bíró termelői értékesítési szövetkezet sem működik Magyarországon. Pe-

dig példa van a világban bőven. Agrárminiszterünket legutóbb a holland burgonya-termelők szövetkezeténél tett látogatása során próbálták meggyőzni arról, hogy az általa favorizált mini termelői értékesítési szövetkezetek (TÉSZ) helyett az egy-egy termék egész termelői körét egybefogó értékesítési szövetkezet lehet csak igazán sikeres...” (*Népszabadság*, július 6./b) (Zárójelben megjegyezzük, hogy az utóbbi cikket jegyző Raskó Györgynek a bíráló véleménye oly mértékben felingerelte Torgyán Józsefet, hogy később a szerzőt több forrásban is a magyar mezőgazdaság tönkretévőjének minősítette.) A mezőgazdaság uniós integrációja ügyében egyébként Csurka István is kritikai észrevételeket tett (ha a fentiekkel nem is egyező megfontolásokból). „...Szerinte a magyar kormánynak nem kellene olcsó eurózásba kezdenie, és a bizonytalan csatlakozási ígéretekért feláldoznia olyan lényeges területeket, mint a mezőgazdaság pozíciói.” (*Magyar Nemzet*, június 1.)

A mezőgazdaságot érintő aggodalmak és kritikai észrevételek többsége – legalábbis a vizsgált napilapokban – reflektálatlan maradt, és az újságokban – mindekenélőtt a tárca részéről – az hangsúlyozódott, hogy az agrárágazat integrációs kilátásai kedvezőek. Például: „Az uniós tagság előnyös lesz a magyar mezőgazdaság számára... A csatlakozással mezőgazdaságunk részévé válik az EU agrárpiacának, egyúttal megszűnnek a most érvényben lévő vámok és szabályok.” (*Magyar Nemzet*, augusztus 24.) Vagy: „Mezőgazdaságunk megérett az EU-csatlakozásra, mert minden meghatározott előírást teljesítettünk már.” (24 óra, szeptember 2.)

Mint a vizsgált sajtótermékek számos közleménye rámutatott, a munkaerő szabad mozgását érintő fejezet is az erősen problematikusak közé tartozik, mégpedig nem kis részt annak köszönhetően, hogy néhány uniós tagország, nem utolsósorban Ausztria újra és újra kifejezte aggodalmát a kelet-európai olcsó munkaerő esetleges tömeges bevándorlása miatt. „Az EU munkaügyi főbiztosa túlzottnak tartja a tagállamok félelmeit attól, hogy a kelet-európai munkaerő elárasztaná Nyugat-Európát. Az osztrák kormány Brüsszelbe eljuttatott tanulmányában azonban arra hivatkozik: Ausztria helyzete földrajzi adottságai miatt eltér a többi EU-országétól, munkaerőpiacára a liberalizálás nagyobb nyomást gyakorolhat...” (*Népszabadság*, május 12.) A tárgyalásokról beszámoló kis számú cikk nyilvánvalóvá tette, hogy az aggodalmakat nem sikerült eloszlatni, és az uniós álláspont – legalábbis egyelőre – nem vált nyitottabbá. „Magyarországnak kételyei és aggályai vannak a személyek szabad áramlásáról, illetve a bel- és igazságügyi együttműködésről az Európai Unióval folytatott csatlakozási tárgyalások legutolsó fordulóján ismertetett uniós álláspont tartalmával kapcsolatban... A munkaerő-vándorlást is magába foglaló szabad személyforgalom tekintetében Magyarország örült volna, ha az EU világosan kötelezettséget vállal arra, hogy a csatlakozástól teljes körűen alkalmazza az új tagokra az ide vonatkozó szabályozást.” (*Petőfi Népe*, május 27.)

A sajtó tükrében a legproblematisabb fejezetek között található a környezetvédelemé is. „[Szájer József:] Ha az EU minden szabványának eleget akarnánk tenni, és a teljes nemzeti összterméket csak környezetvédelmi beruházásokra költenénk, csak akkor tudnánk megfelelni az elvárásoknak. Tehát csak hosszabb távon és az uniós anyagi segítségével tudjuk megoldani a környezetvédelem problematikáját...” Ligetvári Ferenc, a tárca (akkori) minisztere a Magyar Nemzet környezetvédelemmel foglalkozó Európa-mellékletében kifejtette: „A csatlakozásunkban realitásnak kell lenni. A környezetvédelmi elmaradásainkat egészen biztos, hogy nem fogják el-

nézni. Eleget kell tennünk az elvárásoknak.... Nekünk elsősorban azt kell szem előtt tartanunk, hogy valóban elértük-e az unió szintjét, hogy tagságunk után ne hogy komoly szankciókat érvényesítsenek velünk szemben.” (*Magyar Nemzet*, július 26.) A lapok szerint minden vonatkozásában komoly gondokat jelentő fejezetben belül a szennyvíztisztítás problémájára irányult a viszonylag legnagyobb figyelem. „Elvárás, hogy 2001. december 31-ig átvegyük az unió szennyvizekre vonatkozó jogszabályrendszerét.” (*Magyar Nemzet*, május 26.) „Magyarország kilenc témában kért átmeneti mentességi igényt az EU-tól, köztük található a szennyvízelvezetés is. Ezen a területen elég hosszú végrehajtási időt jeleztünk Brüsszel irányába...” (*Magyar Nemzet*, július 26.)

Jó néhány írásban arról is szó esett, hogy „a csatlakozási tárgyalások egyik legkényesebb fejezete... a regionális támogatások. ...Sok pénzről, tehát érzékeny ügyről van szó, amelyet csak a felvételi tárgyalások legvégén lehet lezárni.” (*Népszabadság*, április 7.) Mindenesetre a mezőgazdasághoz, a munkaerő-áramláshoz és a környezetvédelemhez képest ez a tárgykör már ritkábban és kevésbé részletesen szerepelt a csatlakozási fejezetekről és tárgyalásokról informáló anyagban. Ugyanakkor mind az országos, mind a megyei napilapokban szép számmal fordultak elő olyan cikkek, amelyek a csatlakozás egyéb területeinek követelményeiről informáltak. Például: „A közlekedés európai uniós integrációja kapcsán a légügy területén kell a legtöbb jogszabálymódosítást elvégezni. Kritikus pont lehet a vasúti forgalom teljes liberalizációja, és a hazai közúti fuvarozók sem tudnák még felvenni a versenyt az egységes európai piacon. (*Magyar Nemzet*, május 16.) Vagy: „Az Európai Unióhoz való csatlakozással összefüggő feladatok között szerepel, hogy a schengeni normákhoz kell igazítani a határőrizet, illetve az illegális migráció elleni fellépés rendszerét... Ehhez jelentős források állnak rendelkezésre PHARE-támogatásból, de a Coop-program a tényleges költségeknek legfeljebb a felét fedezi.” (*Népszabadság*, július 31.)

A csatlakozási tárgyalásokkal összefüggésben meglehetősen nagy súllyal vetődött fel a sajtóban az a kérdés, hogy sikerül-e a magyar érdekeket érvényesíteni, és kedvező pozíciókat elérni az uniós induláshoz. Miközben meglehetősen általánosan elterjedtnek tűnt az a vélekedés, hogy az érdekérvényesítés legfőbb módja az lehet, ha a szigorú szabályok és kvóták esetében – legalábbis átmenetileg – kivételezéseket, mentességeket, derogációkat érünk el, néhány szakértői írás nagyon határozottan annak a véleménynek adott hangot, hogy a minél zavartalanabb átmenetnek nem annyira a derogációkra, sokkal inkább a követelményeknek minél teljesebben eleget tevő felkészülésre kell az erőfeszítéseket összpontosítani. „Az EU egységes belső piaca olyan tanpálya lesz a magyar vállalatok számára, amelyen kénytelenek lesznek elsajátítani a globális piaci versenyben eredményes viselkedést. Ma még azt mondhatjuk: az exportöröknek alkalmazkodniuk kell az EU követelményeihez. A tagság elnyerése után azonban a belső piac is uniós piaccá válik, és a belkereskedelemben is csak EU-konform áruk és szolgáltatások értékesíthetők majd. Az EU előírásainak átvételi kötelezettsége és az »acquis communautaire«, a közösségi befogadás alól nem kérhető felmentés, sem haladék: ebben nincs derogáció!” (*Népszabadság*, július 6.) „Nem volna szerencsés a tagság elnyerése után rádöbbenni arra, hogy számos területen vagy derogációt kellett volna elérni, vagy időben fölkészíteni a lakosságot, a termelőket arra, ami az EU-tagságból következik. És itt az igazi gond. Nem látjuk azt az átfogó programot, amely magukat a gazdálkodókat, az egyéni és társas vállalkozásokat ké-

szítené fel az uniós csatlakozásra... A túlzottan széles körű és/vagy az EU számára elfogadhatatlan derogációs igények veszélyesen eltolhatnák a tagság elérésének időpontját.” (*Népszabadság*, július 6.) Olyan cikk is akadt, amely úgy tudta, hogy „a magyar kormány több esetben – például az olajos magvak vagy a vadrizs tekintetében – teljesen feleslegesen kért átmeneti könnyítést az Európai Uniótól. Az elsőnél ugyanis idén júliusban hatályát veszti az az uniós szabályozás, amely alól mentességet kértünk, az utóbbival kapcsolatban pedig az EU megjegyzi: a vad- vagy indiai rizs biológiai értelemben nem is számít rizsnek...” (*Hajdú-Bihari Napló*, június 26.)

Uniói ügyek a hazai politikai erők konfrontációinak keresztüzében

A sajtó tükrében az Európai Unióval kapcsolatos magyar vonatkozású fejlemények nem ritkán belpolitikai jellegű verbális összeütközések apropójává váltak. Egyfelől az újságok hírek és tudósítások formájában előszeretettel számoltak be arról, hogy kormányzati és ellenzéki politikusok, illetve szimpatizánsok sokszor igen éles kritikának vetették alá egymás uniós tárgyú megnyilatkozásait és cselekedeteit. Másfelől a lapok – kritikai hangvételű olvasói levelek, hozzászólások közlésével közvetetten, vagy saját szerkesztőségi írásokkal közvetlenül – nem ritkán maguk is véleményt nyilvánítottak, illetve vitát indítottak vagy váltottak ki uniós ügyekben. Különösen a Népszabadságra és a Magyar Nemzetre volt jellemző az ilyen természetű saját állásfoglalás. Mindenesetre akár a politikusok nézetütközéseinek ismertetéséről, akár saját szerkesztőségi vélemények kifejtéséről van szó, az olvasónak könnyen az a benyomása támadhat, hogy az ország Európai Unióhoz való közeledése csak ürügyül szolgál a pártpolitikai csatározásokhoz, és a tulajdonképpeni nemzeti ügyet háttérbe szorítja a politikai konfrontáció.

Különösen a csatlakozást érintő kormányzati nyilatkozatokkal és az EU által bojkottált osztrák kormányhoz való viszonytal összefüggésben lehetett éles politikai ütközést tapasztalni.

(a) A magyar csatlakozás ügye mint belpolitikai vitapont

Az a kedvezőtlen fejlemény, hogy az uniós országokban és brüsszeli irányító szerveiben fokozódó bizonytalanság és szélsőséges mutakozott az integráció keleti bővítését illetően, a magyar politikában és közéleti nyilvánosságban is lecsapódott, mégpedig olyan megnyilatkozások formájában, amelyeket belpolitikai kommunikációs konfrontációk, a kormányzat és a baloldali ellenzék közötti verbális pengékváltások kísérték.

A nyári hónapok közeledtével egyre gyakrabban lehetett a lapokban olyan nyilatkozatokkal találkozni, amelyek azt fejezték ki, hogy a magyar kormány aggódik a csatlakozás remélt, illetve célba vett időpontjának esetleges csúszása miatt, és elégedetlen a bővítés ügyében tanúsított uniós magatartással. Az elégedetlenséget kifejező kormányzati nyilatkozatokat a politikai játéktér baloldalán nem találták szerencsésnek és célravezetőnek, és ez a kritikai vélemény több ízben a sajtónyilvánosságban is megfogalmazódott. Mindenekelőtt a Népszabadságra volt jellemző, hogy politikások vonatkozó nyilatkozatainak közlése mellett szerkesztőségi cikkekben is sűrűn

reagált a türelmetlenkedő-elégedetlenkedő hangokra, erősen azt sugallva, hogy a kormányzat valójában nem is törekszik az uniós tagságra.

Július elején a magyar elégedetlenség kinyilvánítása új fordulatot vett, amikor a lapok arról számoltak be, hogy a miniszterelnök Magyarországnak az unióhoz való viszonyát érintve külföldi újságírók jelenlétében olyan értelmű kijelentést tett, hogy az EU-n kívül is van élet. Az Európai Unión kívüli élet emlegetése nyomán erősen kritikai hangvételű reagálások jelentek meg a Népszabadságban, és egyre élesebben fogalmazódtak meg kétségek a magyar kormányzat csatlakozási szándékait illetően.

Mindenesetre a támadásokkal szemben – legpregnánssabban a Magyar Nemzet hasábjain – nyomban megjelent az az ellenérv, hogy a bővítés folyamatának lassulása és a csatlakozási időpont tologatása egyértelműen jogossá teszi a kormányfő, illetve a magyar kormányzat türelmetlenségét és elégedetlenségét, ennek határozott kifejezése azonban egyáltalán nem jelent EU ellenességet, éppen ellenkezőleg, segít tisztázni a helyzetet.

(b) Belpolitikai nézeteltérések az osztrák kormányhoz való viszony ügyében

Az uniós országokhoz fűző külkapcsolatok terén kiemelkedően az új osztrák kormányhoz való magyar viszony vonta magára a legnagyobb figyelmet. A felfokozott sajtóérdeklődést mi sem mutatja jobban, mint az, hogy az országos napilapokban alig fordult elő olyan szám, amelyben ne lehetett volna legalább egy cikket találni az Európai Unió és Ausztria konfliktusáról, illetve az osztrák–magyar kapcsolatokról. És hozzátehetjük, hogy ebben a témakörben a megyei lapok sem nagyon maradtak el az országosaktól.

Az osztrák–magyar kapcsolatokra irányuló sajtófigyelem rendkívüli mértékű felerősödését nem utolsó sorban az váltotta ki, hogy miközben az Európai Unió szankciókat vezetett be Ausztriával szemben a Jörg Haider-féle Szabadságpártnak a kormánykoalícióba történt bevonása miatt, Magyarországon hivatalos államközi látogatáson fogadták az osztrák miniszterelnököt. Az esemény a sajtó tükrében belpolitikai ütközőponttá vált a kormányzat és az ellenzék baloldali pártjai közötti csatározásban. Kormányzati részről olyan érvek fogalmazódtak meg, hogy egyfelől Magyarországnak szuverén joga államközi kapcsolatainak alakítása, hiszen egyelőre nem tagja az EU-nak, és semmiképpen sem érdeke, hogy szomszédjával korlátozza együttműködését, másfelől semmi jele annak, hogy a választások óta Ausztria, illetve az osztrák kormány letért volna a demokrácia útjáról, egyébként is Schüsselnak Nyugat-Európába is vannak utazásai. Ellenzéki oldalról viszont rendkívül károsnak és az uniós csatlakozás szempontjából veszélyesnek ítélték az osztrák és a magyar kormányfő találkozóját. A helyenként igen éles hangnemű elutasító vélemények közreadásában a Népszabadság járt az élen. Szeptemberben viszont, amikor az EU feloldotta egyébként sem különösebben fenyegető szankcióit Ausztriával szemben, a Magyar Nemzet igyekezett a tavaszi-nyári Ausztria-párti kormányzati magatartás nyomatékos felidézésével tőkét kovácsolni a kormányoldal számára.

Jellegzetességek a Magyarország uniós csatlakozásával kapcsolatos sajtóanyagban

Nincsenek érdemi érvek Magyarország uniós csatlakozása ellen

A vizsgált napilapoknak az Európai Unióval kapcsolatos magyar vonatkozású anyagában egyetlen olyan terjedelmileg és tartalmilag jelentősnek mondható írás sem fordult elő, amely kétségbe vonta volna Magyarország uniós csatlakozásának jelentőségét és szükségességét, és érdemben amellett érvelt volna, hogy az ország az unión kívül biztosabb jövőre és gyorsabb fejlődésre számíthat. Az EU-n kívüli élet lehetőségét emlegető kormányzati nyilatkozatokhoz fűzött értelmezések is arra utaltak, hogy ugyan van élet az EU-n kívül is, de belül azért jobb. Igaz ugyan, hogy viszonylag nagy számban akadtak olyan írások, amelyek a csatlakozás várható hatásait mérlegelve egy-egy terület, többnyire az agrárágazat vonatkozásában aggodalmaknak és fenntartásoknak adtak hangot, és az idő előrehaladtával egyre több olyan utalással lehetett találkozni, amely azt jelezte, hogy a csatlakozás várható vagy remélt időpontjának eltolódása türelmetlenséghez és elbizonytalanodáshoz vezethet, egészében véve azonban az a ki nem mondott meggyőződés hatotta át a sajtót, hogy a csatlakozásra mindenképpen sor kerül, legfőljebb az lehet a kérdés, hogy mikor.

Felelősségérzetet sugalló kép a magyar csatlakozási stratégiáról

A csatlakozási folyamatban követendő stratégiáról a magyar külpolitika irányítóinak és az uniós kapcsolatokért felelős tisztségviselőknek a nyilatkozataiban viszonylag gyakran esett szó, de többnyire csak futólag, utalásszerűen, gyakran minden részletezés vagy magyarázat nélkül. A sajtóban idézett politikusi nyilatkozatok leginkább a következő elemeket említették:

- Magyarország 2002 végére mindenképpen befejezi felkészülését, és készen fog állni a csatlakozásra, függetlenül attól, hogy a fogadó oldalon hogyan állnak a dolgok;
- arra törekszünk, hogy egyéni elbírálás érvényesüljön a tagjelöltekkel szemben;
- az elbírálás alapja az egyes országok felkészültségének szintje és a csatlakozási tárgyalásokon elért pozíció legyen;
- sem a tárgyalásokon való továbblépés, sem maga a csatlakozás ne csoportosan történjen, a már előrehaladást elért és felkészült országoknak ne kelljen a lassabban haladókra várniuk;
- a csatlakozási folyamat a felkészült országok esetében minél gyorsabban haladjon, mert az akadozás megtörheti a lendületet és az elszántságot;
- érdekeinket és álláspontunkat minden kérdésben határozottan érvényesíteni igyekszünk;
- nem fogadjuk el, hogy irreális követelményeket állítsanak elénk.

Miközben a csatlakozási folyamat koordinálásában érintett hazai kormányzati személyiségek erőteljesen hangsúlyozták, hogy mindent megtesznek a magyar érdekek védelméért, több cikkben is olyan félelmek, illetve panaszok fogalmazódtak meg,

hogy bizonyos területeken, elsősorban az agrárágazatban a magyar érdekek sérelmet szenvednek.

Mérsékelt figyelem a magyarországi EU-finanszírozások irányában

Az Európai Unió által kínált finanszírozási módokról és pályázati lehetőségekről, az intézmények, települések, régiók, ágazatok számára nyújtott támogatásokról, induló vagy már működő projektekről, a rendelkezésre álló pénzkeretek felhasználásáról tájékoztató írásként az uniós kapcsolatos sajtóanyagoknak azt a részét, amely – legalábbis elvileg – a leginkább alkalmas lehetett arra, hogy az olvasókban felkeltsse a közvetlen érdeklődés érzését, hiszen itt nem az emberek mindennapi világától távol eső diplomáciai találkozók, brüsszeli tárgyalások, nehezen áttekinthető megállapodásokról vagy éppen homályos értelmű politikusi nyilatkozatokról és haszontalannak tűnő belpolitikai csatározásokról volt szó, hanem olyan fejlesztésekről, amelyeknek jól felmérhető a hasznuk, és amelyekeken keresztül – esetleg már a szűkebb környezetben (településen, régióban, munkahelyen, ágazatban) is – érzékelhetővé, megtapasztalhatóvá válik, hogy az EU-hoz való közeledés valóban pozitív változásokat eredményez. Ennek ellenére a témakört rövidebben-hosszabban érintő írások mennyisége jócskán elmaradt az ilyesféle közvetlen érdeklődéssel nem rendelkező tematikus csoportok gyakorisága mögött.

Az uniós finanszírozásokkal kapcsolatos információk a megyei lapokban rendszerint valamivel nagyobb súllyal szerepeltek, mint a lokalitáshoz kevésbé kötött országos lapokban. Míg a Népszabadságban és a Magyar Nemzetben a támogatások, pályázatok, pénzkeretek és különféle projektek témaköre 7, illetve 8 százalékkal részesedett a tematikából, a megyei forrásokban ez az arány 11 százaléktól 18 százalékgig változott.

Viszonylag kevés az emberek mindennapi világához közeli információ

Szoros összefüggésben azzal, hogy a napilapok EU vonatkozású anyagaiban az átlagembertől távol eső és idegen külpolitikai és intézményi-szabályozási perspektíva érvényesült igen erősen, és csak meglehetősen mérsékelt sajtófigyelem irányult az intézmények, települések, régiók, ágazatok számára nyújtott uniós támogatásokra, induló vagy már működő projektekre, a rendelkezésre álló pénzkeretek felhasználására, megállapítható, hogy a napi sajtóból meglehetősen csekély mennyiségben jutott el olyan információ az olvasókhoz, amely közel áll az emberek mindennapi világához, és képes akár egyéni, akár (kis)közösségi szinten felkelteni az érintettség és érdeklődés érzését.

Megalapozatlan hivatkozások az EU-ra

A vizsgált lapokban, illetve a lapok által ismertett politikusi és egyéb nyilatkozatokban nem egy alkalommal olyan szövegrészekkel lehetett találkozni, amelyek valós konkrét összefüggések felmutatása nélkül, tehát irreleváns módon vagy esetleg teljesen tévesen hivatkoztak az Európai Unióra. Többnyire az történt, hogy a kormányzat vagy valamilyen hatóság egy kifogásolt vagy népszerűtlen intézkedést

(például a jövedéki termékekre vonatkozó új vámszabályokat) – mintegy a hazai és az uniós viszonyok összehasonlításaképpen – azzal próbált indokolni, hogy a szóban forgó intézkedés az EU-ban már általánosan elterjedt, illetve azt a csatlakozni kívánó országoktól elvárják. Ha kiderül a megalapozatlanságuk, a manipulatív, megtévesztő hivatkozások természetesen a nyilatkozók hitelvesztését eredményezhetik, de akár helytálló, akár téves állítások közreadásáról van szó, az EU-ra mutogató (ön)igazoló hivatkozások óhatatlanul azt a veszélyt hordozzák magukban, hogy a közvéleményt az Európai Unió és a csatlakozás ellen hangolják.

Az is tetten érhető a sajtóban, hogy az Európai Unió gyakran mint mindenre ráaggatható címke funkcionál. Számos írásban megfigyelhető, hogy miközben alig vagy egyáltalán nem tartalmaznak érdemi információt az Európai Unióval vagy a magyar csatlakozással kapcsolatban, címükben és/vagy szövegükben mégis nyomatékosan utalnak az unióra, mintegy kidomborítva ezzel a téma, illetve az írás fontosságát, közéleti relevanciáját, és legitimálva az írásban érintett intézményeket, illetve történéseket.

Az uniós ügyek közszereplői között túlnyomó többségben vannak a politikusok, illetve a kormányzati személyiségek

Az Európai Unióval kapcsolatos sajtóanyagban a közvetlen érdemi megszólalások kétharmada magyar, egyharmada pedig külföldi személyiségekhez tartozott. A megyei napilapokban az érdemben megszólaltatott személyiségek között lényegesen kisebb volt a külföldiek aránya, mint az országos napilapokban, ami nyilvánvalóan a megyei lapok erőteljes lokális érdeklődésével magyarázható.

A napi sajtóra erősen jellemző, hogy politikusok szemüvegén keresztül láttatja a világot: az uniós ügyekben jelentősebb terjedelemben megszólaltatott magyar személyiségeknek közel a háromnegyede politikus volt, ezen belül is a kormányzatot és a legnagyobb kormánypártot képviselő közszereplők voltak túlnyomó többségben.

A vizsgált napilapok összességét tekintve a politikusokhoz képest mind a gazdasági vezetők, mind a szakértők, de még inkább az önkormányzati tisztségviselők lényegesen ritkábban kaptak érdemi megszólalási lehetőséget. A megyei lapokban – és alighanem ez is a lokális kötődés jele – az önkormányzati emberek és a gazdasági vezetők nagyobb arányban fordultak elő a megszólalók között, mint az országos lapokban, amelyekben viszont a szakértők értek el valamelyest nagyobb arányt.

A leggyakrabban megszólaltatott személyiségek gyakorisági listáján a mezőnyből messze kiemelkedve minimális különbséggel a külügyminiszter és a miniszterelnök állt az első két helyen, de néhány kivételtől eltekintve a többi helyet is kizárólag kormányzati, illetve kormánypárti személyiségek foglalták el.

Végkicsengésként elbizonytalanító üzenet

A vizsgált sajtóanyagnak vitathatatlanul volt legalább két olyan tartalmi összetevője, amely a magas előfordulási gyakoriság és az erős hangsúlyozottság következtében a legkülönbözőbb politikai-társadalmi attitűdökkel rendelkező olvasók számára is elgondolkodtató lehetett a magyar uniós csatlakozás ügyével kapcsolatban.

(a) Az egyik természetesen azoknak a híreknek a tömege, amelyek hol burkoltan, hol expliciten azt jelezték, hogy az EU – bár a jövőbeli csatlakozást illetően nem eleve elutasító, sőt egyenesen támogató – egyelőre még nem áll maradéktalanul készen az integráció bővítésére, illetve egyes országokban bizonyos vonatkozásokban, elsősorban a munkaerő szabad áramlásának kérdéskörében fenntartások tapasztalhatók a belépésre vágyókkal szemben.

(b) A másik a magyar kormányzati tényezők nyilatkozatainak a tulajdonképpeni szándékok tekintetében kétségeket támasztó ellentmondásossága: egyfelől eltökélt csatlakozási törekvések és erőfeszítések hangsúlyozása, másfelől arra való utalások, hogy Magyarország az EU nélkül is boldogul, és a gyors csatlakozás nem létkérdés.

Tartalomelemzésünk 2000. szeptember végi lezárulta óta számos fontos esemény történt, amely a sajtóból kibontakozó képet is átrajzolta. A legfontosabb talán az volt, hogy a nizzai EU-csúcson, bár pontos dátumokat nem jelöltek meg a várakozóknak, a tagállamok végül is megerősítették azon elhatározásukat, hogy készen állnak a nem nagyon távoli jövőben befogadni a csatlakozni kívánó országokat, ha megfelelő felkészültséget bizonyítanak. Újabb az optimistább sajtóbeli nyilatkozatok 2004-re jelzik a magyar csatlakozást. *Tempora mutantur...*

Melléklet

Az elemzett lapok listája

<i>A lap neve</i>	<i>Típusa</i>	<i>A szerkesztőség telephelye</i>	<i>Kiadó</i>	<i>A reprezentált régió</i>
Népszabadság	országos napilap	Budapest	Népszabadság Rt	Közép-Magyarország, illetve az ország egésze
Magyar Nemzet	országos napilap	Budapest	NEMZET Lap- és Könyvkiadó Kft.	Közép-Magyarország, illetve az ország egésze
168 óra	hetilap	Budapest	Telegráf Kiadó Kft.	Közép-Magyarország, illetve az ország egésze
Magyar Fórum	hetilap	Budapest	Magyar Út Alapítvány	Közép-Magyarország, illetve az ország egésze
Kisalföld	megyei napilap	Győr	Kisalföld Kiadó Kft	Nyugat-Magyarország
24 óra	megyei napilap	Esztergom	Axel Springer Magyarország Kft.	Közép-Dunántúl
Somogyi Hírlap	megyei napilap	Kaposvár	Axel Springer Magyarország Kft.	Dél-Dunántúl
Észak-Magyarország	megyei napilap	Miskolc	Inform Stúdió Kft	Észak-Magyarország
Hajdú-Bihari Napló	megyei napilap	Debrecen	Inform Stúdió Kft	Észak-Alföld
Petőfi Népe	megyei napilap	Kecskemét	Axel Springer Magyarország Kft.	Dél-Alföld